

Bogdan Idzikowski

CIĄGŁOŚĆ I ZMIANA PROFILU ZIELONOGÓRSKICH INSTYTUCJI KULTURY

Zagadnieniem podjętym w tym opracowaniu jest diagnoza fragmentaryczna wybranego, wąskiego aspektu działalności lokalnych instytucji kultury w Zielonej Górze. Diagnoza ta jest efektem badania, które przeprowadziłem w pierwszym kwartale 2007 roku. Było ono zamierzone jako wstępna, rozpoznawcza faza badań, które warto przeprowadzić na szerszą skalę, tzn. włączyć w nie bogatsze spektrum instytucji, zastosować bardziej zróżnicowaną metodologię badań (od monograficznych, poprzez sondażowe do biograficznych), uwzględniając bardziej zróżnicowaną problematykę. Wymaga to stworzenia zespołu badawczego, przyjęcia spójnej koncepcji teoretyczno-metodologicznej oraz zaangażowania niezbędnych środków finansowych i rzeczowych.

Pierwszym jednak krokiem do podjęcia takich badań jest wstępne rozpoznanie stanu zielonogórskich instytucji kultury w wybranym aspekcie ich działalności, dla stwierdzenia, czy po piętnastu latach od przełomu rozpoczynającego zmiany systemowe w Polsce zaszły w nich zmiany i jeśli tak, to w jakim kierunku, czy też instytucje te zastygły w modelu znanym z innych realiów społeczno-politycznych.

Badanie rozpoznawcze przeprowadziłem osobiście w oparciu o wywiady z kierownictwem lub właścicielami wybranych instytucji, koncentrując się na dwóch problemach – **funkcjach** realizowanych przez instytucje oraz dominujących w nich **dziedzinach kultury symbolicznej**. Interesowały mnie odpowiedzi na pytania:

1. Jakie dominujące (wiodące) dziedziny kultury charakteryzują ich profil, a jakie dziedziny stanowią dopełnienie ich oferty programowej (są dodatkowe)?
2. Które z obu rodzajów dziedzin kultury charakteryzuje ciągłość, a które zmiana w profilu działalności instytucji w okresie ostatniego dziesięciolecia?
3. Jakie są główne, a jakie dodatkowe funkcje założone i realizowane badanych instytucji?

4. Które z obu grup funkcji charakteryzuje trwałość (ciągłość), a które zmiana w okresie ostatniego dziesięciolecia?

Jeszcze przed podjęciem badań miałem świadomość trudności wynikających z tak postawionych problemów. Wiązały się one z różnym statusem formalno-prawnym instytucji, nieostrością użytych terminów: funkcja i dziedzina, ciągłość i zmiana, aspekt główny (wiodący) i dodatkowy (poboczny), a także brakiem mierzalnych, parametrycznych wskaźników. Nie oczekiwałem jednak ściśle rozstrzygających rezultatów. Jak sygnalizowałem, ważniejsze było dla mnie wstępne rozpoznanie stanu oraz – co okazało się w praktyce badawczej znacznie ciekawsze poznawczo – wzbudzenie wśród moich rozmówców refleksji, konieczności selekcji i porządkowania ich wiedzy o własnych instytucjach. Uświadomiło to im i badającemu, że w codziennej praktyce nie dokonujemy takich analiz, ocen, autokorekty.

Badaniem zostało objętych 17 zielonogórskich instytucji kultury o różnym statusie formalno-prawnym: pięć instytucji, dla których organizatorem jest Zarząd Województwa oraz trzy, dla których organizatorem jest Prezydent Miasta Zielona Góra, siedem instytucji prywatnych prowadzonych w ramach działalności gospodarczej, jedna jako instytucja związkowa i jedna będąca stowarzyszeniem pożytku publicznego. Ukazuje to pełne spektrum placówek, chociaż nie wyczerpuje wszystkich ich przedstawicieli. Analizy wyników badań dokonam w czterech typach instytucji wyodrębnionych według kryterium formalno-prawnego.

Dziedzinowy profil badanych instytucji

Instytucje podległe Zarządowi Województwa Lubuskiego

W tej grupie zbadałem:

- Lubuski Teatr im. Leona Kruczkowskiego (zwany dalej teatrem);
- Muzeum Ziemi Lubuskiej (zwane dalej muzeum);
- Filharmonię Zielonogórską im. Tadeusza Bairda (zwana dalej filharmonią);
- Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. C. Norwida¹ (zwana dalej WiMBP);
- Regionalne Centrum Animacji Kultury (zwane dalej RCAK).

Odwołując się do typologii stosowanej w literaturze przedmiotu można te instytucje podzielić na dwa typy:

¹Instytucja ta jest współprowadzona przez dwa organy; obok wymienionego wyżej, także przez Prezydenta Miasta Zielona Góra w odniesieniu do sieci 13 filii.

- instytucje wielodziedzinowej działalności kulturalnej (Muzeum Ziemi Lubuskiej; Regionalne Centrum Animacji Kultury);
- instytucje jednodziedzinowe (Lubuski Teatr, Filharmonia Zielonogórska, WiMBP).

Podział ten jest stosowany ze względu na dominującą dziedzinę kultury, dla tworzenia lub upowszechniania której instytucje te zostały powołane – co znajduje zwykle odbicie w ich aktach konstytutywnych (statuty, decyzje powołania, regulaminy), a także w nazwach instytucji.

W rozmowach z kierownictwem tych instytucji prosiłem o wskazanie dominującej dziedziny kultury (lub dyscypliny artystycznej) oraz dziedzin drugorzędnych – jeśli takie występują.

Ze względu na dominującą dziedzinę kultury wśród pięciu wymienionych instytucji, dla których organem prowadzącym (założycielem) jest Zarząd Województwa są trzy o wyraźnej dominacji wiodącej dziedziny i dwie wielodziedzinowe. Do instytucji zogniskowanych wokół wiodącej dziedziny² kultury symbolicznej zaliczyłem:

- Lubuski Teatr (z dominującą dziedziną, jaką jest sztuka teatru lub szerzej – sztuki widowiskowe);
- Filharmonię Zielonogórską (muzyka symfoniczna, oratoryjna i częściowo operetkowa);
- Bibliotekę Wojewódzką (literatura z wieloma jej odmianami: piękną, naukową i popularno-naukową, regionalną; literatura użytkowa).

Dwie pozostałe instytucje skłonny jestem zaliczyć do wielodziedzinowych. Są to:

- Muzeum Ziemi Lubuskiej (jako równorzędnie ważne dziedziny można wskazać wiedzę historyczną, dziedzictwo kulturowe w zakresie sztuk wizualnych, kultury regionu i kultury lokalnej, dziedzictwo związane z winiarstwem);
- Regionalne Centrum Animacji Kultury jako przykład najbardziej wielodziedzinowej instytucji kultury. Wśród dziedzin kultury symbolicznej jako dominujące wskazano: **teatr** – scena lalkowa, teatr amatorski, sztuka recytacji, poezja śpiewana, **taniec** – w tym ludowy, hip-hop, modern i jazz, **muzyka** – w tym wokalistyka, wiejskie grupy śpiewacze, chóry,

²Nie używam tu określenia „instytucja jednodziedzinowa”, które obecne jest w literaturze przedmiotu, gdyż z praktyki, a także z własnych ustaleń badawczych wiem, że zamykanie się w obszarze tylko jednej dziedziny kultury jest dzisiaj trudne do obrony. Procesy dyfuzji w kulturze współczesnej wyrażają się w przekraczaniu granic dyscyplinowych, stylistycznych, programowych.

zespoły instrumentalne itp., **plastyka** – w tym tkanina artystyczna, plastyka nieprofesjonalna i in.

Jak więc widać, w badanych instytucjach utrzymuje się obecny w literaturze naukowej podział na instytucje jedno- i wielodzinowe w grupie instytucji pozostających w gestii samorządu województwa. Jednak ten podział jest możliwy do utrzymania tylko wtedy, gdy analizie porównawczej poddajemy dziedziny uznane przez kierownictwa tych instytucji (lub zapisane w dokumentach statutowych) jako wiodące (główne) w profilu działalności tych instytucji.

Jeśli jednak odwołamy się do wypowiedzi badanych w zakresie wyspecyfikowania dziedzin kultury symbolicznej uznawanych przez nich jako uzupełniające (dodatkowe, drugorzędne), to uznać trzeba, że podział na te dwie kategorie instytucji: jedno- lub wielodzinową staje się dyskusyjny.

Moi rozmówcy, proszeni o wskazanie dziedzin kultury, które także mieszczą się w profilu działalności ich instytucji, chociaż nie stanowią głównej sfery tej działalności, wskazywali na bogaty zestaw składników kultury symbolicznej. I tak dyrektor Muzeum Ziemi Lubuskiej wskazał jako dodatkowe dziedziny: polską sztukę współczesną, sztukę średniowiecza związaną głównie z Dolnym Śląskiem, kolekcję ikon, zegarów, witrażownictwo, a także kolekcję prac Tadeusza Kunze. Jako nowe zadanie wymienił tworzenie zrzeń dla powołania działu lub muzeum miasta.

Dyrektor Lubuskiego Teatru wymienił jako dziedziny dodatkowe: poezję, kabaret, plastykę, w tym głównie jej formy użytkowe (plakat, scenografia), literaturę w formie pozainscenizacyjnej, jak próby czytane.

Także w tak względnie wyrażenie zorientowanej jednodzinowo filharmonii wyodrębniono dziedziny dodatkowe: sztuki plastyczne (malarstwo, grafika, tkanina artystyczna), wydawnictwa muzyczne w formie drukowanej i fonograficznej.

W dwóch pozostałych instytucjach wojewódzkich, tj. RCAK-u i WiMBP dodatkowych dziedzin wskazano najwięcej. W pierwszej były to: fotografia, film dokumentalny, wydawnictwa artystyczne, grafika, literatura młodych, dziennikarstwo warsztatowe młodych, edukacja artystyczna, w tym praktyczne kształcenie studentów animacji kultury i kierowników artystycznych. W drugiej instytucji wymieniono: zbiory specjalne (biblioteka muzyczna, starodruki), rękopisy, dokumenty o walorach historycznych, sztuki plastyczne (choć te już nie są aktualizowane).

Instytucje podległe Prezydentowi Miasta

Zobaczymy, czy w innych instytucjach kultury w Zielonej Górze, dla których organizatorem jest Prezydent Miasta, dominuje jedno- czy wielodzinowo-

wość. Do tej grupy instytucji zaliczamy:

- Zielonogórski Ośrodek Kultury „Amfiteatr” (ZOK),
- Młodzieżowy Dom Kultury „Dom Harcerza” (Dom Harcerza),
- Biuro Wystaw Artystycznych (BWA).

Odwołując się do owego teoretycznego podziału, moglibyśmy wyodrębnić w tej grupie jedną instytucję jednodziedzinowej działalności (BWA) oraz dwie wielodziedzinowe – Dom Harcerza i ZOK.

Tezę tę próbowałem potwierdzić w rozmowie z kierownictwem tych trzech instytucji, odwołując się do omówionej wcześniej metody specyfikowania dziedzin głównych (wiodących) oraz dodatkowych (uzupełniających).

Dyrektor BWA jako główną dziedzinę kultury obecną w profilu działalności Biura wskazał szeroko rozumiane sztuki wizualne, względnie różnorodne, chociaż w prezentacjach nadal dominuje malarstwo. W tym sensie więc BWA można uznać za instytucję jednodziedzinowej działalności. Jednak gdy zapytałem o dziedziny uzupełniające ofertę instytucji, jej dyrektor wymienił bogate spektrum dziedzin, w tym także względnie odległe w sensie środków wyrazu i tworzywa od form plastycznych sztuki muzyczne. Bliżej plastyki są dziedziny wizualne w oparciu o film eksperymentalny i inne dziedziny multimedialne. Widać więc, że nawet w ofercie tej wąsko wyspecjalizowanej instytucji kultury zaznacza się tendencja do przekraczania (a przynajmniej do wzbogacania) jej oferty o inne, pozaplastyczne dziedziny kultury. Potwierdza tę tezę imponująca różnorodność propozycji i obecność w proponowanej ofercie muzyki (niekomercyjnej), poezji, tańca i improwizacji tanecznej, sztuki akcji (happeningi) i prezentacji wielodziedzinowej.

Badania moje potwierdziły wcześniejszy domysł, że dwie inne „miejskie” instytucje mają zdecydowanie wielodziedzinowy profil działalności. W obu wskazywano na obecność różnorodnych dziedzin kultury symbolicznej w profilu ich działalności – i to zarówno wśród dziedzin uznanych jako główne (dominujące), jak i dodatkowych. I tak w ZOK-u do głównych dziedzin, czyli kierunków działań zaliczono: teatr (amatorski, głównie dzieci i młodzieży), poezję (kulturę słowa), literaturę i dziennikarstwo młodych, muzykę (formy wokalne, piosenka poetycka, akademia rocka, nauka gry na instrumencie), plastykę (nieprofesjonalna dzieci i młodzieży, grafika komputerowa, rysunek i malarstwo itp.). Do dziedzin dodatkowych dodano taniec (dziecięcy i młodzieżowy) i formy estradowe (estrada rozrywkowa).

Podobnie różnorodne dziedziny kultury obecne są w profilu działalności Domu Harcerza. Jako wiodące dyrektor wymienił: plastykę (w różnych dyscyplinach), teatr, muzykę, taniec i fotografię. Natomiast wśród dziedzin uzupełniających wskazał: poezję, informatykę oraz dziennikarstwo.

Zaznaczyć trzeba, że w ofercie tej instytucji dominują zorganizowane formy uczestnictwa w wymienionych dziedzinach w postaci kół, sekcji, pracowni, zespołów i innych grup twórczych.

Zielonogórskie instytucje kultury o statusie prywatnym

Wśród obecnych w mieście instytucji ta grupa statystycznie dominuje. Jest ich relatywnie najwięcej, ale też wśród tego typu instytucji obserwujemy największą płynność: jedne zakorzeniły się na mapie miasta i obserwujemy ich dynamiczny rozwój, inne zmieniały swój profil lub ograniczyły ofertę kulturalną, jeszcze inne znikły z mapy miasta. Powstają jednak wciąż nowe placówki, które wypełniają lukę po tych zamkniętych albo tworzą zupełnie nową ofertę. W bilansie instytucji prywatnych widać więc progresję – zarówno w sensie ich liczby, jak i proponowanej oferty.

Do swoich badań włączyłem siedem spośród liczniejszego grona klubów, pubów lub innych instytucji prywatnych. Dobrałem te, których oferta kulturalna jest względnie ciągła i zauważalna, nie stanowiąc epizodycznego dodatku do działalności podstawowej (handlowo-gastronomicznej, edukacyjnej, społeczno-politycznej). Jedną z instytucji wyłączyłem z badań ze względu na unię personalną autora tego opracowania z jej właścicielką, chociaż instytucja ta spełnia wszystkie kryteria dla przyjętej tu analizy.

W tej grupie badaniu poddałem:

- Klub Muzyczno-Artystyczny „4 Róże dla Lucienne”,
- Klub Jazzowy „U Ojca”,
- Klub Studencki „Karton”,
- Piwnicę Artystyczną „Kawon”,
- Galerię Sztuki Jadwigi Bocho-Kokot (Galeria „U Jadźki”),
- Klub Uniwersytecki „Kotłownia”,
- Szkołę Tańca „Gracja”.

Spróbujemy odpowiedzieć na pytanie o obecność dziedzin kultury w profilu badanych instytucji. I tak, w „Klubie 4 Róże dla Lucienne” jako wiodące wyróżniono: sztuki wizualne (film, fotografia, malarstwo, grafika), muzykę – rockową, jazzową, bluesową oraz literaturę, w tym szczególnie poezję. Wśród dziedzin uznanych za dodatkowe wskazano sztuki widowiskowe, głównie teatr eksperymentalny, happeningi i sztukę performans oraz taniec, z akcentem na taniec etniczny. Widać zatem, że badany klub ma zdecydowanie eklektyczny, wielodziedzinowy profil działalności, chociaż w odczuciu społecznym może być częściej kojarzony z muzyką (na tym tle zgłaszane były liczne protesty mieszkańców rynku, związane z zakłócaniem ciszy) oraz

filmem, a to za sprawą organizowanego latem festiwalu filmowego. Jednak analiza bogatej oferty artystycznej skłania do wnioskowania o wielodzielnicowym charakterze klubu.

Inaczej trzeba spojrzeć na profil Piwnicy Artystycznej „Kawon”. Mój rozmówca zdecydowanie uwypuklił muzykę jako wiodącą dziedzinę kultury. Klub ten orientuje się na organizowanie licznych koncertów muzycznych w dość szerokim spektrum stylistycznym – od form rockowych, poprzez jazz, muzykę pop po poezję śpiewaną. W ramach działalności wspomagającej profil artystyczny pojawiła się nowa dziedzina – taniec, głównie hip-hop oraz irlandzki. Tak więc tę bardzo popularną w Zielonej Górze instytucję kulturalno-gastronomiczną można sytuować na kontinuum bliżej osi oznaczających jednodzielnicowość.

Aż trzy kluby w grupie objętych badaniem mają związek ze środowiskiem akademickim – zarówno ze względu na ich lokalizację, jak też typologią uczestników, którymi są głównie studenci Uniwersytetu. Tutaj na marginesie trzeba dopowiedzieć, że publiczność studencka jest ważna także dla pozostałych zlokalizowanych w mieście klubów, ale mają one zdecydowanie otwarty środowiskowo charakter. Natomiast kluby: „U Ojca”, „Karton” i „Kotłownia” są identyfikowane jako przede wszystkim studenckie.

Analizę danych uzyskanych drogą wywiadu z ich właścicielami (kierownikami) zaczniemy od Klubu Jazzowego „U Ojca”, gdyż widzimy tu pewne podobieństwo z profilem Piwnicy „Kawon”. Podobieństwo to wyraża się w jednodzielnicowości charakteru programowego instytucji. W Klubie „U Ojca” wiodącą dziedziną jest muzyka, chociaż w odróżnieniu od Piwnicy „Kawon” zdefiniowana wąsko gatunkowo jako muzyka jazzowa. Oczywiście mamy świadomość, iż jazz jest stylistycznie i rodzajowo bardzo zróżnicowany, często też przekracza granice gatunkowe, ale dla prowadzących Klub Jazzowy „U Ojca” utrzymanie profilu klubu w oparciu o muzykę jazzową jest ważne w identyfikacji odrębności tej instytucji. Jednak gdy pytałem o inne, uzupełniające profil działalności dziedziny kultury, okazało się, że jest ich kilka, co powoduje przesunięcie lokalizacji klubu na osi kontinuum nieco w stronę wielodzielnicowości. Właściciel klubu oraz przedstawiciel rady artystycznej wymieniali dodatkowo różne formy estrady rozrywkowej (kabaret), sztuki plastyczne, fotografię, taniec, poezję śpiewaną oraz inne niż jazz gatunki muzyczne – pop, country, blues, muzykę klasyczną.

Dwa inne kluby studenckie objęte badaniami zdecydowanie lokują się w typologii instytucji wielodzielnicowych. Właściciele obu klubów wymienili wiele dziedzin kultury wpisanych w profil klubu – i to zarówno wśród dziedzin wiodących dla ich instytucji, jak i dodatkowych.

I tak w Klubie Studenckim „Karton” jako główne dziedziny kultury uznano: kabaret, piosenkę literacką, muzykę rockową i jazzową, muzykę popularną. Natomiast w odniesieniu do dziedzin uzupełniających wyodrębniono plastykę, taniec i muzykę hiphopową, upowszechnianie wiedzy naukowej w oparciu o aktywność studenckich kół naukowych.

W Klubie Uniwersyteckim „Kotłownia” wielodziedzinowość widoczna jest już w odniesieniu do głównego profilu instytucji. Właściciel klubu wymienił jako dziedziny wiodące: muzykę, taniec, teatr, film, estradę rozrywkową (kabaret), a jako dodatkową wskazał sztuki plastyczne.

Inaczej orientowana jest działalność w innej prywatnej instytucji kultury – w Galerii Sztuki Jadwigi Bocho-Kokot, zwanej Galerią „U Jadźki”. Ta instytucja jako wiodącą dziedzinę kultury symbolicznej uczyniła sztuki plastyczne – głównie malarstwo, rysunek i rzeźbę. Na tym poziomie analizy moglibyśmy usytuować tę galerię w typie instytucji jednodziedzinowych. Jednak na pytanie o inne, dodatkowe dziedziny określające profil instytucji, jej właścicielka udzieliła odpowiedzi rozszerzającej, wskazując zarówno na inne dyscypliny plastyczne (grafika, fotografia), jak też na dziedziny odległe od asocjacji z nazwą „galeria”. Jest to kabaret, który nie tylko jest tam prezentowany, ale powstał jako grupa artystyczno-towarzyska spośród bywalców galerii i odbywa w jej murach próby oraz tworzy nowe widowiska. Inną dziedziną dopełniającą ofertę galerii jest muzyka popularna, literatura (promocje książek i form poetyckich), a także małe formy teatralne. Taki repertuar dziedzin kultury symbolicznej powoduje złamanie jednowymiarowości profilu tej instytucji i powoduje jej przesunięcie na kontinuum typologii w stronę placówki wielodziedzinowej.

Ostatnią prywatną instytucją kultury objętą badaniem jest Szkoła Tańca „Gracja”. Jej status formalno-prawny sytuuje ją w typie instytucji prowadzących działalność gospodarczą, ale różni ją od sześciu wcześniej analizowanych fakt, iż nie prowadzi działalności gastronomicznej i chyba najpełniej zbliża się do typu instytucji jednodziedzinowej. Właścicielka „Gracji”, odpowiadając na pytania o dominujące i dodatkowe dziedziny kultury w profilu instytucji, wskazywała głównie taniec towarzyski (w dwóch kategoriach: użytkowy i sportowy), taniec nowoczesny oraz jako dopełnienie form paratanecznych: dance aerobic, tai-chi i jogę.

Inne instytucje kultury

Listę instytucji objętych badaniami zamykają dwie: jedna o statusie stowarzyszenia pożytku publicznego, jaką jest Zielonogórski Uniwersytet Trzeciego Wieku i druga – o statusie mieszanym, którą jest Galeria PRO ARTE zielonogórskiego okręgu ZPAP. Jej status jest wypadkową podległości

organizacyjnej pod stowarzyszenie pożytku publicznego, jakim jest Związek Polskich Artystów Plastyków Okręg Zielonogórski oraz przypisanych jej zadań statutowych, tj. prowadzenia działalności gospodarczej na rzecz organizatora.

Zielonogórski Uniwersytet Trzeciego Wieku jest klasycznym reprezentantem instytucji wielodziedzinowych. Zarówno wśród dziedzin dominujących, jak i uzupełniających moje rozmówczynie wskazywały na wielość dziedzin w profilu działalności ZUTW. Operowały przy tym określeniami syntetyzującymi (agregującymi) dziedziny do poziomu bardzo ogólnego. Przykładem wśród dziedzin wiodących jest nauka, kultura artystyczna (w szczególności malarstwo, muzyka, literatura, fotografia, teatr), rekreacja i edukacja prozdrowotna (w tym profilaktyka i diagnostyka, rehabilitacja) oraz kształcenie językowe. Wśród dziedzin uzupełniających wymieniono głównie: rękodzieło (gobeliny, haft, robótki ręczne), taniec, wiedzę potoczną i paranaukową, florystykę, turystykę, edytorstwo oraz działalność paradokumentalną i dziennikarsko-kronikarską.

Zgoła odmiennie orientuje swój profil dziedzinowy Galeria PRO ARTE. Jest to wyraźnie instytucja jednodziedzinowej działalności, zogniskowanej wokół sztuk plastycznych. Na poziomie dziedzin wiodących jest to rzeźba, malarstwo, grafika i nowe sztuki wizualne. Natomiast na poziomie dziedzin dodatkowych jest to sztuka użytkowa.

Ciągłość i zmiana profilu dziedzinowego badanych instytucji

Spróbujmy dokonać syntezy dotychczasowych ustaleń i wskazać także, które dziedziny kultury symbolicznej charakteryzują się ciągłością w profilu badanych instytucji zielonogórskich, a które zmiennością.

Jak sygnalizowałem wcześniej, niewiele jest instytucji jednodziedzinowej działalności. Do takiego typu można właściwie zaliczyć – łącząc dziedziny główne z uzupełniającymi – właściwie tylko dwie zbadane instytucje: Szkołę Tańca „Gracja” i Galerię PRO ARTE. Listę tę da się powiększyć, jeśli analizie poddaje się wyłącznie dziedziny uznane przez właścicieli lub kierownictwo badanych instytucji za wiodące (główne, naczelne). Wtedy do tej kategorii, obok dwóch już wymienionych trzeba zaliczyć jeszcze BWA, Klub „U Ojca”, Galerię „U Jadźki”, Piwnicę Artystyczną „Kawon”, Lubuski Teatr i Filharmonię. Jednak gdy włączymy w ten opis dziedziny kultury wymienione przez badanych jako uzupełniające, to nawet sześć ostatnich instytucji przesunie się na osi kontinuum w stronę instytucji ciężących ku modelowi wielodziedzinowemu. Pozostałe badane instytucje zielonogórskie uznać trzeba za reprezentantów modelu wielodziedzinowego, z różną oczy-

wiście liczbą dziedzin kultury obecnych w ich profilu.

Ważnym pytaniem badawczym było także rozpoznanie, które dziedziny kultury symbolicznej cechuje ciągłość (trwałość), a które zmiana w badanych instytucjach.

W Filharmonii Zielonogórskiej tylko w odniesieniu do dziedzin dodatkowych zarejestrowano zmianę – jest to zawieszenie działalności w zakresie promocji sztuk plastycznych, gdyż prace inwestycyjne uniemożliwiły prowadzenie galerii malarstwa. Pozostałe dziedziny są stale obecne w działalności instytucji.

Lubuski Teatr konsekwentnie rozwija wiodące i dodatkowe dziedziny kultury. Dyrekcja teatru nie wskazała żadnej z dziedzin, które w ciągu ostatnich 10 lat podlegałyby zmianie – pojawiły się jako nowe lub uległy redukcji.

Podobnie stwierdziła dyrektorka WiMBP, wskazując na konsekwentne utrzymywanie wiodących i dodatkowych dziedzin w profilu instytucji. Niewielką zmianę stanowi jedynie rezygnacja z aktualizowania dzieł plastycznych.

Także za najbardziej stabilną instytucję w rozwijaniu dziedzin wiodących i dodatkowych w profilu programowym trzeba uznać BWA. Dyrektor w trakcie wywiadu nie zidentyfikował żadnej z nich jako nowej lub jako dziedziny, która była obecna w profilu placówki, ale w ostatnim dziesięcioleciu wyłączono ją ze spektrum zainteresowania. Podobnie określić można profil Galerii PRO ARTE, który charakteryzuje ciągłość dziedziny (jedyna zmiana, to wprowadzenie rzeźby z brązu).

Względnie stabilny repertuar dziedzin obecny jest w merytorycznej charakterystyce Uniwersytetu Trzeciego Wieku. W ostatniej dekadzie działalności tej instytucji wszystkie dziedziny są obecne i dynamicznie rozwijane poprzez różnicowanie i wzbogacanie o nowe formy. Jedynie jako nowe wprowadzono zagadnienia astrologii i kosmologii w grupie dziedzin dodatkowych.

RCAK jest instytucją, w której utrzymuje się ciągłość w repertuarze dziedzin uznanych za dominujące, natomiast relatywnie znaczące różnice dotyczą dziedzin dodatkowych. Tutaj dyrektor wskazał na zmiany, które dotyczą rozwoju fotografii, filmu dokumentalnego, grafiki, literatury młodych i dziennikarstwa.

W Domu Harcerza widać również konsekwencję w utrzymaniu wielodziedzinowego profilu instytucji w oparciu o stały ich repertuar. W grupie dziedzin wiodących utrzymuje się ciągłość. Natomiast wśród dziedzin dodatkowych wskazano na dziennikarstwo jako dziedzinę nową i informatykę jako modyfikowaną.

Względną dynamikę zmian w dziedzinach obecnych w profilu instytucji wskazał mój rozmówca z ZOK-u. Co prawda w grupie dziedzin podsta-

wowych nie dostrzegł pojawienia się nowych lub redukcji istniejących, ale wskazał na dużą dynamikę w ich rozwijaniu. Szczególnie dotyczy to teatru i sztuk plastycznych, które stają się reprezentatywne dla tej instytucji oraz modyfikacji profilu muzycznego – głównie poprzez przeniesienie big-bandu do innej instytucji. Natomiast jako nową dziedzinę w grupie uzupełniających wskazał taniec, którego ewolucja idzie w kierunku teatru tańca.

Piwnica Artystyczna „Kawon” utrzymuje swój profil dziedziny jako instytucja upowszechniająca muzykę popularną. Natomiast wśród dziedzin dodatkowych wskazano taniec (hip-hop i irlandzki), które pojawiły się jako nowe propozycje instytucji.

Trzy kolejne instytucje zielonogórskie, podobnie jak zanalizowane powyżej, charakteryzuje stabilność (ciągłość) w utrzymywaniu wiodących dziedzin w profilu programowym oraz zmiany wśród dziedzin uznanych jako wspomagające (dodatkowe). Są to: Klub Jazzowy „U Ojca”, Galeria Sztuki „U Jadźki” oraz Szkoła Tańca „Gracja”. Moi rozmówcy w tych instytucjach wskazywali, że rozwijane, wiodące dla profilu ich instytucji dziedziny charakteryzują się ciągłością, co oznacza, że profil ten jest stabilny. Natomiast wszyscy dostrzegali zmiany w ostatniej dekadzie w odniesieniu do dziedzin dodatkowych (wspomagających). W Klubie „U Ojca” jest to muzyka country i blues, w „Gracji” pojawiła się joga i tai-chi, a w galerii „U Jadźki” nową dziedziną stał się kabaret.

Największa dynamika zmian, zarówno w grupie dziedzin wiodących, jak i uzupełniających, widoczna jest w czterech instytucjach: Muzeum Ziemi Lubuskiej, Klubie Uniwersyteckim „Kotłownia”, Klubie Studenckim „Karton” oraz w Klubie Muzyczno-Artystycznym „4 Róże dla Lucienne”.

Dyrektor muzeum wskazał na znaczące zmiany w repertuarze dziedzin obecnych w profilu tej instytucji. Wśród dziedzin głównych pojawiły się jako nowe: historia miasta (tworzenie muzeum historii miasta), problematyka między- i wielokulturowości, która rozpięta jest w perspektywie czasowej wpisanej w hasło „od Heimatu do repatryjacji”. Jest to tworzenie muzeum dokumentującego dziedzictwo tożsamości kulturowej. Także nowy wymiar nadano problematyce winiarskiej, która była obecna w profilu muzeum, ale raczej w formie zredukowanej. Inną nową ofertą jest muzeum tortur jako jedno z nielicznych w Europie. Tak więc ewolucja profilu muzeum to przesunięcie na osi kontinuum od bieguna oznaczającego profil artystyczny w stronę bieguna cechującego profil historyczny. Oznacza to, że Muzeum Ziemi Lubuskiej przyjmuje profil historyczno-artystyczny.

W klubie „Kotłownia” ujawniono zmiany w obu grupach dziedzin kultury symbolicznej. Wśród głównych pojawiły się nowe: taniec, teatr i film

(głównie jako klub dyskusyjny), a w grupie dodatkowych – sztuki plastyczne (warsztaty i happeningi).

W klubie „Karton” także w obu grupach dziedzin widoczna jest zmiana. Dotyczy to pojawienia się muzyki hipopowej oraz organizacji imprez we współpracy ze studenckimi kołami naukowymi.

Klub „4 Róże dla Lucienne” ekspansywnie rozwija działalność, wzbogacając profil dziedzinowy o sztuki plastyczne i film (głównie alternatywny, niskobudżetowy) w grupie dziedzin wiodących oraz o teatr w grupie dziedzin dodatkowych.

Funkcje badanych instytucji – między ciągłością a zmianą

Problematyka funkcji różnych struktur organizacyjnych praktyki społecznej należy do naczelných zagadnień humanistyki – głównie nauk społecznych. Te składniki kultury wyodrębnione są właśnie przez społeczeństwo dla realizacji określonych funkcji, a te – jak ujmują to strukturalni funkcjoniści – służą zaspokojeniu rozlicznych potrzeb ludzi. Nie podejmuję w tym miejscu dyskursu z koncepcjami definiowania i typologizowania funkcji, ani też nie zamierzam dokonać przeglądu literatury naukowej w kontekście problematyki funkcji społecznych różnych instytucji lub dziedzin praktyki społecznej. Piszą o tym między innymi A. Kamiński, J. Kargul, J. Szczepański, B. Malinowski, A. Kłosowska, W. Wiecki, M. Mleczko, D. Jankowski i wielu innych.

Dla klarowności czynionych tu analiz przywołam jedynie ogólny podział funkcji oraz określe własny punkt widzenia problematyki funkcji instytucji kultury.

W literaturze przedmiotu funkcje dzieli się na dwie kategorie: funkcje założone oraz funkcje rzeczywiste, zwane zamiennie realizowanymi. Według mnie, w odniesieniu do funkcji instytucji kultury trafniejsze jest stosowanie trzech kategorii pojęciowych funkcji:

- a) funkcje założone jako te przypisane formalnie (jakby a'propri) danej instytucji i zawarte w jej dokumentach konstytutywnych (statut, regulamin, akt powołania);
- b) funkcje realizowane jako te, które przyjmują charakter działań operacyjnych (realizacyjnych), stając się przedmiotem realnej – a nie postulowanej – pracy danej instytucji, przez co przyjmują one kształt gotowej oferty programowej;
- c) funkcje rzeczywiste jako te, które można zdiagnozować jako skutki (efekty, rezultaty) funkcji realizowanych. Przy czym skutki te można odnosić zarówno do jednostki, jak i grupy społecznej, ale orzekać o nich można dopiero post factum, w dłuższej perspektywie czasowej.

W moich badaniach nie posługiwałem się taką typologią, chociaż pośrednio można zrekonstruować funkcje założone oraz realizowane. Nie da się natomiast orzekać o funkcjach rzeczywistych, gdyż nie badałem finalnych (osobowych i społecznych) skutków działalności instytucji.

Istotniejsze jednak wydało mi się skoncentrowanie na innych kategoriach pojęciowych funkcji badanych instytucji. Położyłem akcent na funkcjach **naczelnych** (pierwszoplanowych, wiodących, głównych) i funkcjach **dodatkowych** (uzupełniających, pośrednich), o których wyodrębnienie prosiłem kierowników/właścicieli tych instytucji.

Ustalenie repertuaru funkcji naczelnych i dodatkowych pozwala – moim zdaniem – określić profil instytucji, nie tylko w oparciu o jej dziedzinową specyfikę (co było przedmiotem moich analiz w poprzedniej części tych rozważań), ale także w oparciu o typ środowiska społecznego jako adresata oferty oraz oczekiwane i realizowane przez instytucję pedagogiczne rezultaty jej działalności.

Drugim akcentem moich badań było uchwycenie dynamiki w wyodrębnionych funkcjach naczelnych i dodatkowych. Analizę porównawczą wpiisałem – podobnie jak w odniesieniu do dziedzin kultury – w perspektywę temporalną, której wskaźnikiem jest ciągłość funkcji lub ich zmiana w działalności instytucji po przełomie ustrojowym.

Przez społeczną funkcję instytucji kultury rozumiem zakładany lub realizowany rezultat jej działalności. W pierwszym przypadku funkcja zbliża się pojęciowo do celów działalności instytucji, w drugim do jej zadań wyrażonych ofertą programową.

Dla pełniejszego zobrazowania funkcji badanych instytucji i uchwycenia ciągłości lub zmiany zestawilem je tabeli nr 1.

Zobrazowane funkcje naczelne i dodatkowe zielonogórskich instytucji z podziałem na te, które charakteryzuje ciągłość i te, które charakteryzuje zmiana, są bogatym zestawem zróżnicowanych zadań i celów. Daje to interesującą panoramę możliwości oddziaływań na środowisko miasta i zaspokajania jego różnorodnych potrzeb. Można zastosować różne klucze odczytywania potencjału zawartego w tym zestawieniu, np. klucz statystyczny obrazujący częstość (frekwencję) występowania określonej funkcji w zbiorze, klucz środowiskowy wpisany w docelowe środowisko będące adresatem funkcji, klucz merytoryczno-pedagogiczny, którego podstawą jest określona, pożądana dyspozycja osobowościowa (umiejętność, rodzaj aktywności, kompetencja uczestnika), klucz administracyjno-pragmatyczny (użytkowo-instrumentalny) akcentujący relacje nakładów do oczekiwanych zysków, także pozamaterialnych, np. propagandowych, resocjalizacyjnych, adaptacyjnych, integracyjnych itp.

Tabela 1

Funkcje zielonogórskich instytucji kultury – ciągłość i zmiana

Instytucja	Funkcje naczelne		Funkcje dodatkowe	
	ciągłość	zmiana	ciągłość	zmiana
Lubuski Teatr	<ul style="list-style-type: none"> - artystyczna - upowszechnieniowa - promocyjna 	—	<ul style="list-style-type: none"> - edukacyjna - profilaktyczno-terapeutyczna - ekonomiczna - kompensacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> - funkcja teatru objazdowego (ulega redukcji)
Filharmonia Zielonogórska	<ul style="list-style-type: none"> - upowszechnieniowa - promocyjna (za granicą) - artystyczna - kulturotwórcza 	—	<ul style="list-style-type: none"> - edukacyjna - promocyjna 	<ul style="list-style-type: none"> - integracyjna (koncerty rodzinne)
WiMBP	<ul style="list-style-type: none"> - naukowa - udostępniająca - upowszechnieniowa - nadzoru merytorycznego nad bibliotekami terenowymi - dokumentacyjno-archiwizująca (gromadzenie) 	—	<ul style="list-style-type: none"> - edytorsko-wydawnicza - edukacyjna - promocyjna - ekspozycyjno-wystawiennicza - szkoleniowo-metodyczna - terapeutyczna 	<ul style="list-style-type: none"> - upowszechnianie sztuki poprzez wypożyczanie kaset i obrazów (redukcja) - udostępnianie książek obcojęzycznych (nowa)
RCAK	<ul style="list-style-type: none"> - animacyjna - edukacyjna - artystyczna - promocyjna (dotyczy twórczości amatorskiej) - osobotwórcza 	—	<ul style="list-style-type: none"> - integracyjna (środowisk twórczych i regionów) - informacyjna - usługowa (produkcja imprez kulturalnych, usługi edytorskie, fonograficzne, filmowe) 	—

cd. Tabela 1

<p>Muzeum Ziemi Lubuskiej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - edytorsko-wydawnicza - wystawiennicza - gromadzenia i opracowania zbiorów - naukowo-badawcza - zabezpieczająco-konserwacyjna - edukacyjna - upowszechnieniowa 	<ul style="list-style-type: none"> - budowania i odnowy kolekcji - historyczna i kreowania tożsamości kulturowej - integracji i wymiany z zagranicą 	<ul style="list-style-type: none"> - integracyjna - promocyjna - identyfikacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> - promocja znaków firmowych Zielonej Góry - afiliacyjna dla organizacji kresowych
<p>BWA</p>	<ul style="list-style-type: none"> - upowszechnieniowo - promocyjna w zakresie nowych tendencji w sztukach wizualnych - edukacja artystyczna 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> - promocyjna w zakresie twórczości lokalnej (sztuki młodych twórców) - edukacja kulturalna - promocja miasta 	<ul style="list-style-type: none"> -
<p>ZOK</p>	<ul style="list-style-type: none"> - promocyjna miasta - edukacyjna (edukacja artystyczna dzieci i młodzieży) - popularyzatorsko - upowszechnieniowa - kreatywna (artystyczno-ekspresyjna) - ekonomiczno-gospodarcza (usługowa) 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> - kompensacyjna - osobotwórcza - towarzysko-afiliacyjna - animacyjna - środowiskowa - integracyjna (międzys środowiskowa) 	<ul style="list-style-type: none"> -

cd. Tabela 1

Dom Harcerza	<ul style="list-style-type: none"> - edukacyjna - wychowawcza - kulturotwórcza - profilaktyczna - opiekuńcza - rekreacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> - prozdrowotna 	<ul style="list-style-type: none"> - rozwijanie zainteresowań w różnych dziedzinach - kompensacyjno-wychowawcza - środowisk patologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> - terapeutyczno-kreatywna (praca z niepełnosprawnymi)
ZUTW	<ul style="list-style-type: none"> - edukacyjna (kształcąca) - poznawcza - kulturotwórcza (ekspresji artystycznej) - afiliacyjna - profilaktyczno-terapeutyczna - rehabilitacyjna - promocyjna (ludzi i instytucji) - integracyjna - adaptacyjna - wymiany i współpracy 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> - kataraktyczna - kompensacyjna - edytorsko-wydawnicza - upowszechnieniowa - wspierająca (wzmacniająca) - popularno-naukowa 	<ul style="list-style-type: none"> -
Klub „4 Róże dla Lucienne”	<ul style="list-style-type: none"> - organizatorska - upowszechnieniowa - promocyjna - edukacyjna (wychowawczo-dydaktyczna) - kreatywna - artystyczno-ekspresyjna - gospodarcza - (ekonomiczno-finansowa) 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> -

cd. Tabela 1

Klub Studencki „KARTON”	<ul style="list-style-type: none"> – zaspokajania potrzeb kulturalnych studentów – działalność usługowo-handlowa (gospodarza) 	<ul style="list-style-type: none"> – kreowanie życia kulturalnego studentów – integracja środowiska akademickiego – aktywizacja (animacja) studentów 	—
Klub Uniwersytecki „Kotłownia”	<ul style="list-style-type: none"> – funkcja ludyczno zabawowa (rozrywkowa) – upowszechnieniowa – usługowa – gastronomiczna 	<ul style="list-style-type: none"> – promocyjna (mecenat nad inicjatywami muzycznymi) 	<ul style="list-style-type: none"> – edukacyjna – produkcja audycji telewizyjnych
Klub Jazzowy „U Ojca”	<ul style="list-style-type: none"> – upowszechnieniowa – promocyjna (głównie muzyki i twórczości jazzowych) – kreatywna 	<ul style="list-style-type: none"> – edukacyjna – poznawcza – osobotwórcza 	<ul style="list-style-type: none"> – integracyjna – kompensacyjna (w redukcji) – komercyjna (dynamiczny wzrost)
Piwnica Artystyczna „KAWON”	<ul style="list-style-type: none"> – promocyjna – kreatywna (ekspresywna) – estetyczna – ekonomiczna (komercyjna) 	<ul style="list-style-type: none"> – mecenatu i wspierania imprez niekomercyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> – integracyjno-towarzyska (budowanie środowiska odbiorców)

cd. Tabela 1

Szkoła Tańca „Gracja”	<ul style="list-style-type: none"> - edukacyjna - kreatywno-ekspresyjna - estetyczna (artystyczna) - osobotwórcza w odniesieniu do dzieci i młodzieży 	—	<ul style="list-style-type: none"> - instrumentalnej użyteczności - osobotwórcza w odniesieniu do dorosłych - towarzyska - kompensacyjna - rekreacyjno-zdrowotna - wspierania i rozwoju zainteresowań kulturalnych 	—
Galeria Sztuki „U Jadźki”	<ul style="list-style-type: none"> - upowszechniająca - animacyjna - promocyjna - towarzyska - estetyczno-kreatywna w zakresie sztuk plastycznych 	<ul style="list-style-type: none"> - kreatywna w odniesieniu do kabaretu (jako nowa) 	<ul style="list-style-type: none"> - promocyjno-edukacyjna - kompensacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> - terapeutyczna (nowa)
Galeria PRO ARTE	<ul style="list-style-type: none"> - promocyjna środowiska artystów zielonogórskich - ekonomiczno-komercyjna - upowszechnieniowa - integracyjna 	—	—	<ul style="list-style-type: none"> - edukacyjna - organizatorska

Wydaje się jednak, że każdy Czytelnik może nakładać na to zestawienie własne kryteria analizy i oceny, tworzyć autorskie rastry (siatki) i podejmować polemikę z opisanymi przez właścicieli i kierownictwo badanych instytucji funkcjami. Wszak wielu Czytelników zna działalność lokalnych instytucji z autopsji, ma własne odczucia, które warto poddać konfrontacji z raportowanym tu materiałem badawczym.

Dla uniknięcia wrażenia tautologii lub narzucania Czytelnikowi moich odczytań i prób interpretacji, zredukuję swój dyskurs do kilku impresji najbardziej ogólnych i względnie niewartościujących. I tak, uderza obecność kilku instytucji, w których nie wskazano na zmianę funkcji w ostatnich latach w obu ich grupach – naczelnym i dodatkowym. Świadczyć to może zarówno o dobrym, uniwersalnym dopasowaniu repertuaru funkcji do czasu transformacji – stąd brak konieczności ich modyfikacji, ale równie prawdopodobny może być domysł, że instytucje te „zastygły” w modelu z innej epoki, konserwują go, nie bacząc na społeczne zapotrzebowanie. Ocenę trafności tych dwóch rozumień pozostawiam Czytelnikowi.

Inna obserwacja dotyczy podziału funkcji na dwa ich typy – naczelne i dodatkowe. Zdecydowana większość instytucji operuje oboma typami, przy czym liczby wymienionych funkcji w obu typach są różne. Są jednak instytucje, które koncentrują się wyłącznie na funkcjach naczelnym – brak w nich funkcji uzupełniających (co obrazuje tabela).

Kolejny aspekt skupiający uwagę i różnicujący badane instytucje w zakresie ich funkcji społecznych to obecność instytucji, w których wymieniono różnorodny zestaw obu funkcji i ukazano zarówno ich ciągłość, jak też znaczące zmiany. Wszystkie pola w tabeli są wypełnione, co świadczyć może o bogactwie funkcji i sugerować krytycyzm i dużą refleksyjność kadry. Jest to rezultat bieżącej konceptualizacji i oceny tego, co konieczne dla ciągłości pracy instytucji, a co stanowi niezbędną zmianę, adekwatną do nowych warunków i potrzeb społecznych.

Jeszcze inną refleksję budzi przywołana liczba funkcji. Są instytucje, które realizują wiele zróżnicowanych treściowo i środowiskowo funkcji – i te instytucje można w pełni nazwać wielofunkcyjnymi. Są też takie, które ogniskują swoją działalność wokół wąskiego wolumenu funkcji. Nie ma natomiast instytucji, która realizowałaby tylko jedną funkcję społeczną. Ta ostatnia uwaga koresponduje z tymi stanowiskami teoretyków, którzy kwestionują obecny w literaturze naukowej podział na instytucje jedno- i wielofunkcyjne. Jak widać, nawet w instytucjach jednodziedzicznej działalności mamy do czynienia z wielofunkcyjnością.

Można wreszcie spojrzeć na funkcje badanych instytucji przez pryzmat ich treściowej adekwatności do realizowanych dziedzin kultury symbolicznej,

oczekiwań organów założycielskich (prowadzących), a nawet adekwatności do nazwy instytucji. To i wiele innych możliwych odczytań pozostawiam Czytelnikowi.

Bogdan Idzikowski

**CONTINUITY AND CHANGE IN THE PROFILE
OF ZIELONA GÓRA'S CULTURAL INSTITUTIONS**

Abstract

The paper discusses the results of the empirical research covering 17 of Zielona Góra's cultural institutions run in the spring of 2007 with a structural interview method.

The key concepts are: disciplines of symbolic culture, social functions, continuity and change, programme profile.

The research revealed the following features of Zielona Góra's cultural institutions:

- the institutions of a multidiscipline profile dominate,
- the leading disciplines are characterised by continuity and the additional ones by change,
- all of the institutions have a multifunctional character but a varied scope of continuity and change in the implemented functions. The greater dynamics were observed in the group of additional functions.
- the list of institutions supervised by the local district and municipal authorities is supplemented by privately managed institutions or institutions run by foundations,
- the greatest variety of culture disciplines and social functions included in the institutions' programme profile is represented by the museum, the Zielona Góra Culture Centre, the Regional Centre for Culture Animation, the Zielona Góra University of the Third Age.
- the institutions revealing an unidirectional character are: the philharmonic, the *Pro Arte* Gallery, the Dance School *Gracja*, and two clubs: *U Ojca* and *Kawon*.

The cultural offer of Zielona Góra's institutions is diversified in terms of the disciplines, topics and audience. The social functions that are implemented break the stereotype of cultural life commercialization.